

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları

Müəllif: Radil Fətullayev

Necə əldə etmək olar?

Kitabı iki formada əldə edə bilərsiniz:

1 Ofisdən əldə etmə

Nəşrlərimizi birbaşa Tədris Mərkəzimizdən ödəniş edərək əldə edə bilərsiniz.

Ünvan: Şəhriyar k. 26 (Elmlər m/st yaxınlığı, 53 nömrəli məktəbin yanı)

2 Kuryerlə (poçtla) çatdırılma

Mallar sifarişçiyə kuryer və ya poçt vasitəsilə çatdırıla bilər. Bunun üçün siz ad, soyad və dəqiq ünvanınızı qeyd etməlisiniz. Kuryerlə göndəriləcəyi halda ödəniş 5 AZN, poçtla göndəriləcəyi halda isə ödəniş 4 AZN-dir. Ödəniş sifariş zamanı bank hesabına ödənilir. Çatdırılma müddəti məsafədən asılı olaraq dəyişir.

Çatdırılma üçün əlaqə saxla: [+99477 412 38 30](https://www.whatsapp.com/business/profile/994774123830) (WhatsApp aktivdir.)

Kitabın online sifarişi üçün "sifariş et" butonuna klikləyərək: Ad, soyad, ünvanınızı (poçtla çatdırılacağı halda: poçt indeksini, ad, soyad və ata adınızı) və aktiv əlaqə nömrənizi qeyd edin.

[SİFARİŞ ET](#)

Mobil: [+99477 412 38 30](https://www.whatsapp.com/business/profile/994774123830)

Mobil: [+99477 220 70 21](https://www.whatsapp.com/business/profile/994772207021)

Tel: [+99412 480 28 45](https://www.whatsapp.com/business/profile/994124802845)

office@iatm.az

iatm.edu.az

[Şəhriyar küçəsi, 26](#)

Radil Fətullayev
Ülkər Mamedova
Nigar Orucova
Xalid Zalov

Maliyyə Hesabatının Beynəlxalq Standartları

*PMS – Peşəkar Mühasib Sertifikatı
İmtahanına Hazırlıq üzrə Dərs Vəsaiti*

BAKI – 2022

Elmi redaktor:

i.ü.f.d, Namiq Əlizadə

Aqrokimya MMC-nin maliyyə direktoru, İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

Rəyçilər:

Radil Fətullayev, Ülkər Mamedova, Nigar Orucova, Xalid Zalov

Maliyyə Hesabatının Beynəlxalq Standartları, PMS imtahanına hazırlıq üçün dərs vəsaiti.

Maliyyə hesabatının beynəlxalq standartlarını öyrənmək, o cümlədən onları öz müəssisələrində sərbəst şəkildə tətbiq etmək, həmçinin “Peşəkar Mühasib Sertifikatı (PMS)” imtahanına hazırlaşmaq istəyənlər üçün vəsait.

Bakı, “NURLAR” Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2022, 290 səh.

Kitab MHBS üçün PMS (Peşəkar mühasib sertifikatı) almaq istəyən şəxslər üçün nəzərdə tutulmuşdur. Kitabda Maliyyə hesabatının beynəlxalq standartları olan MUBS və MHBS-lərin tərkibi və izahatları, tətbiqi ilə bağlı məsələlərin qısa izahı verilmişdir.

© İqtisadi Araşdırmalar və Tədris Mərkəzi (İATM), 2022

İqtisadi Araşdırmalar və Tədris Mərkəzi MMC

AZ1100, Bakı şəhəri, Şəhriyar küç., 26

Tel: (+99410) 499 00 45 / (+994177) 410 00 00 / (+99477) 077 00 04

www.igntirae.com

Kitabın Azərbaycanda nəşr hüquqları İqtisadi Araşdırmalar və Tədris Mərkəzinə aiddir. Müəllifin icazəsi olmadan kitabın qismən və ya tamamilə təkrar çapı, yayılması, elektron və ya mexaniki üsulla surətinin çıxarılması qadağandır !

İATM NƏŞRLƏRİ

Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları

“Peşəkar Mühasib” sertifikat imtahanına hazırlaşmaq istəyənlər üçün vəsait.

MƏSLƏHƏT QRUPU:

<p>Aqil Səfərov İqtisadi Araşdırmalar və Tədris Mərkəzinin mühasib təlimçisi</p>	<p>Emin Kazımov Milli Hematologiya və Transfuziologiya Mərkəzi PHŞ-in maliyyə və təchizat şöbəsinin müdiri, İATM-in müəllimi</p>	<p>Mahmud Abasquliyev Taccl Group MMC-nin Baş mühasibi, İqtisadi Araşdırmalar və Tədris Mərkəzinin müəllimi</p>
<p>Rəşad Muradov Expressbank ASC - böyük mühasib, İATM MMC-də təlimçi</p>	<p>Fərid Nuriyev İATM-in mühasib təlimçisi</p>	<p>Mübarək Aydəmirov İATM-in mühasib təlimçisi</p>
<p>Gülnarə Bayramova Bakı Avrasiya Universitetinin müəllimi, İATM-in təlimçisi</p>	<p>Günəl İmamova Premier Audit və Konsaltinq şirkətinin direktor müavini</p>	<p>Abdullah Adilli Bakı Biznes Universitetinin mühasibat uçotu üzrə müəllimi</p>

Məsləhət qrupunda iştirak edən şəxslər kitabın hazırkı vəziyyətə gəlməsində əməyi olan, o cümlədən mövzuların təkmilləşdirilməsi ilə bağlı xüsusi məsləhətləri ilə İATM-ə dəstək verən mütəxəssislərdir.

Gələcəkdə kitabın məsləhət qrupuna qoşulmaq istəyən ekspertlər iatmneshrleri@gmail.com -a yazılı şəkildə müraciət edə bilərlər.

Məsləhət qrupunun bütün iştirakçılarına İATM adından dərin təşəkkürümüzü bildiririk.

M Ü N D Ə R İ C A T

Ön Söz	9
Fəsil 1. Beynəlxalq mühasibat uçotu standartlarına giriş	10-14
1.1. Mühasibat uçotunun qısa tarixi.....	10
1.2. MHBS-in formalaşma tarixi və məqsədi	11
1.3. MHBS və MUBS-ların siyahısı	12
Fəsil 2. Maliyyə hesabatları üzrə konseptual əsaslar	15-24
2.1. Konseptual əsasların mahiyyəti və formalaşması	15
2.2. Konseptual əsasların məqsədi və mühasibat standartları ilə əlaqəsi	17
2.3. Konseptual əsasların əhatə dairəsi (mərhələləri)	17
2.4. Maliyyə hesabatlığının məqsədi.....	20

2.5. Faydalı maliyyə informasiyasının keyfiyyət göstəriciləri	21
2.6. Mühasibat uçotunun prinsipləri.....	22
2.7. Maliyyə hesabatının elementləri və onların tanınması	23

Fəsil 3. Maliyyə hesabatlarının təqdimatı, formaları və onların tərkibi (MUBS 1).....25-48

3.1. Giriş, standartın məqsədi, tətbiq sahəsi və tarixi	25
3.2. Maliyyə hesabatlarının təqdimatı zamanı tətbiq olunmalı ümumi mülahizələr... ..	28
3.3. Maliyyə hesabatı formalarının strukturu və məzmunu	30
3.4. Maliyyə Vəziyyəti Haqqında Hesabat (MVHH) forması və onu təşkil edən maddələr	35
3.5. Mənfəət və ya Zərər və Digər Məcmu Gəlir Haqqında Hesabat (MZ və DMGH) forması və tərkib elementləri	37
3.6. Xalis Aktivlər/Kapitalda Dəyişikliklər Haqqında Hesabat (KDHH) forması və tərkib elementləri	41
3.7. Maliyyə hesabatlarına izahlı qeydlər	47

Fəsil 4. Torpaq, tikili və avadanlıqlar (MUBS 16).....49-76

4.1. Uzunmüddətli aktivlərin mahiyyəti, təsnifatı	49
4.2. TTA-nın alışıının və ilkin dəyərinin uçotu	51
4.3. TTA-nın amortizasiyasının uçotu.....	54
4.4. TTA-nın təmir məsrəflərinin uçotu	58
4.5. TTA-nın balansdan silinməsinin uçotu və hesabatda əks etdirilməsi	60
4.6. TTA-nın yenidən qiymətləndirilməsinin uçotu.....	65
4.7. TTA-nın hərəkəti haqqında hesabatın hazırlanması	66
4.8. MHBS-yə əsasən TTA ilə bağlı əməliyyatların müxabirləşmələri	68

Fəsil 5. Borclar üzrə məsrəflər (MUBS 23) 77-81

5.1. Standartın məqsədi	77
5.2. Standartın tətbiq sahəsi	77
5.3. Standartda istifadə olunmuş əsas anlayışlar	77
5.4. Borclar üzrə məsrəflərin tanınması ilə bağlı yanaşmalar	78
5.5. Borclar üzrə məsrəflərin kapitallaşdırılmasının başlanması	79
5.6. Borclar üzrə məsrəflərin kapitallaşdırılmasının dayandırılması	79
5.7. Məlumatın açıqlanması	81

Fəsil 6. Dövlət Subsidiyaları (MUBS 20) 82-85

6.1. Dövlət subsidiyalarının mahiyyəti və növləri.....	82
6.2. Standartın tətbiq sahəsi	82
6.3. Dövlət subsidiyalarının tanınma və qiymətləndirilmə qaydaları	83
6.4. Gəlirə aid olan subsidiyalar	83
6.5. Aktivə aid olan subsidiyalar	84
6.6. Məlumatın açıqlanması	85

Fəsil 7. İnvestisiya mülkiyyəti (MUBS 40).....86-89

7.1. Standartın məqsədi	86
7.2. Standartın tətbiq sahəsi	86
7.3. Standartda istifadə olunan əsas anlayışlar.....	86

7.4. İnvestisiya mülkiyyətinin tanınması ilə bağlı yanaşmalar	87
7.5. Köçürmələr (transferlər)	89
7.6. Məlumatın açıqlanması	89
Fəsil 8. Kənd təsərrüfatı (MUBS 41)	90-94
8.1. Standartın məqsədi	90
8.2. Standartın tətbiq sahəsi	90
8.3. Standartda istifadə olunan əsas anlayışlar	91
8.4. Kənd təsərrüfatı elementlərinin tanınması və ölçülməsi ilə bağlı yanaşmalar ...	92
8.5. Məlumatın açıqlanması	93
Fəsil 9. Qeyri-maddi aktivlər (MBUS 38)	95-105
9.1. Qeyri-maddi aktivlərin mahiyyəti və təsnifatı	95
9.2. Qeyri-maddi aktivlərin ilkin dəyəri və qiymətləndirilməsi	97
9.3. Qeyri-maddi aktivlərin amortizasiyası	97
9.4. Tədqiqat və təcrübə-konstruktor işləri üzrə məsrəflər	98
9.5. Məlumatın açıqlanması	101
9.6. MHBS-lər üçün mühasibat uçotu qaydalarına əsasən qeyri-maddi aktivlərin uçotu qaydası (müxabirləşmələri)	101
Fəsil 10. Aktivlərin qiymətdəndüşməsi (MUBS 36)	106-111
10.1. Aktivlərin qiymətdəndüşməsinin mahiyyəti	106
10.2. Aktivlərin qiymətdəndüşməsinin tanınması	108
10.3. Qiymətdəndüşmə zərəri tanındıqdan sonra amortizasiya	110
Fəsil 11. Satış üçün saxlanılmış uzunmüddətli aktivlər və dayandırılmış əməliyyatlar (MHBS 5)	112-114
11.1. Standartın məqsədi	112
11.2. Standartın tətbiq sahəsi	112
11.3. Uzunmüddətli aktivlərin satış üçün saxlanılmış kimi təsnifləşdirilməsi	112
11.4. Satış üçün saxlanılan uzunmüddətli aktivlərin ölçülməsi	113
11.5. Dayandırılmış əməliyyatlar	113
Fəsil 12. Ehtiyatlar (MUBS 2)	115-129
12.1. Ehtiyatların mahiyyəti və təsnifatı	115
12.2. Ehtiyatların qiymətləndirilməsi	117
12.3. Ehtiyatların xərc kimi tanınması və maya dəyərini hesablanması metodları ..	121
12.4. Məlumatın açıqlanması	122
12.5. MHBS-lər üçün mühasibat uçotunun aparılması qaydalarına əsasən ehtiyatların uçotu (müxabirləşmələri)	122
Fəsil 13. Uçot siyasətləri, uçot qiymətləndirmələrində dəyişikliklər və səhvlər (MUBS 8)	130-136
13.1. Standartın məqsədi	130
13.2. Standartın tətbiq sahəsi	130

13.3. Standartda istifadə olunan əsas anlayışlar.....	130
13.4. Uçot siyasətləri.....	132
13.5. Uçot qiymətləndirmələrində dəyişikliklər	133
13.6. Səhvlər.....	134
13.7. Məlumatın açıqlanması	135
Fəsil 14. Ədalətli Dəyərin Ölçülməsi (MHBS 13).....	137-139
14.1. Standartın məqsədi.....	137
14.2. Standartın tətbiq sahəsi	137
14.3. Standartda istifadə olunan əsas anlayışlar.....	138
14.4. Ədalətli dəyər iyerarxiyası.....	139
14.5. Məlumatın açıqlanması	139
Fəsil 15. Qiymətləndirilmiş öhdəliklər, Şerti öhdəliklər və Şerti aktivlər (MUBS 37).....	140-147
15.1. Qiymətləndirilmiş öhdəliklərin, şerti öhdəliklərin və şerti aktivlərin mahiyyəti	140
15.2. Qiymətləndirilmiş öhdəliklərin tanınması və uçotu.....	141
15.3. Zəmanətin mahiyyəti, müəyyən edilməsi və uçotu	143
15.4. Şerti öhdəliklər və şerti aktivlər.....	144
15.5. Qiymətləndirilmiş öhdəliklərin uçotu qaydası (müxabirləşmələri)	144
Fəsil 16. Hesabat dövründən sonrakı hadisələr (MUBS 10)	148-150
16.1. Hesabat tarixindən sonrakı hadisələrin mahiyyəti və növləri.....	148
16.2. Hesabatlara düzəliş tələb olunan hadisələr.....	149
16.3. Düzəlişlər tələb olunmayan hadisələr.....	149
16.4. Açıqlama tələb olunan hadisə və faktlar.....	150
Fəsil 17. Maliyyə alətləri (MHBS 9)	151-160
17.1. Standartın məqsədi.....	151
17.2. Standartın mahiyyəti	151
17.3. Maliyyə öhdəliklərinin mahiyyəti.....	152
17.4. Maliyyə öhdəliklərinin ölçülməsi	152
17.5. Maliyyə öhdəliklərinin digər növləri.....	154
17.6. Maliyyə aktivlərinin mahiyyəti.....	156
17.7. Maliyyə aktivlərinin ölçülməsi	157
17.8. Məlumatın açıqlanması	160
Fəsil 18. Xarici valyuta məzənnələri (MUBS 21)	161-170
18.1. Valyuta məzənnəsinin mahiyyəti və ilkin anlayışlar.....	161
18.2. Valyuta üzrə əməliyyatların uçotunun prinsipləri	162
18.3. Valyuta üzrə əməliyyatların uçotu aparılmalı olan hesablar	162
18.4. Xarici valyuta üzrə baş verən əməliyyatların növləri.....	163
18.5. Xarici valyuta mübadiləsi üzrə əməliyyatların uçotu	163
18.6. Xarici valyuta ilə mal və xidmətlərin alışının və satışının uçotu.....	165
18.7. Xarici valyuta ilə avans ödənişlərinin uçotu.....	168

18.8. Funksional valyuta	168
Fəsil 19. Müştərilərlə müqavilələr üzrə gəlirlər (MHBS 15)	171-179
19.1. Standartın məqsədi və əhatə dairəsi.....	171
19.2. Standartda istifadə olunan əsas anlayışlar.....	172
19.3. Müqavilənin müəyyən edilməsi (tanınması)	172
19.4. Gəlirin qiymətləndirilməsi (tanınması)	173
19.5. Müqavilə üzrə xərclər.....	175
19.6. Müqavilə üzrə aktiv və ya öhdəlik.....	176
19.7. Məlumatın açıqlanması	178
Fəsil 20. İcarələr (MHBS 16).....	180-187
20.1. Standartın məqsədi və tətbiq sahəsi	180
20.2. Standartda istifadə olunan əsas anlayışlar.....	180
20.3. Müqavilənin komponentlərinin ayrılması	181
20.4. İcarə müddəti	181
20.5. İlkin tanınma və ölçülmə.....	182
20.6. Sonrakı ölçülmə, tanınma və açıqlanma	183
20.7. İcarə növlərinin təsnifatı	185
20.8. Satış və geriyyə icarə əməliyyatları.....	187
Fəsil 21. Mənfəət vergisi və Təxirə salınmış vergi (MUBS 12).....	188-201
21.1. Cari və təxirə salınmış verginin mahiyyəti	188
21.2. Cari vergi xərcinin tanınması	191
21.3. Avans vergi ödənişlərinin uçotu.....	193
21.4. Təxirə salınmış vergi aktivləri və öhdəliklərinin uçotu.....	193
Fəsil 22. Səhm üzrə mənfəət (MUBS 33).....	202-206
22.1. Standartın məqsədi	202
22.2. Standartın tətbiq sahəsi	202
22.3. Standartda istifadə olunan əsas anlayışlar.....	203
22.4. Adi səhm üzrə mənfəət	203
22.5. Səhm üzrə təmizlənmiş (daylutiv) mənfəət (Diluted EPS)	205
22.6. Məlumatın açıqlanması	206
Fəsil 23. Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabat (MUBS 7)	207-224
23.1. Pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatın (PVHHH) hazırlanması məqsədləri	207
23.2. PVHHH-nin strukturu.....	208
23.3. Mühasibat bərabərliyi və PVHHH-nin dolayı metodla hazırlanması	209
23.4. Birbaşa metodla əməliyyat fəaliyyəti üzrə PVHHH-nin hazırlanması	212
23.5. MHBS 7-də PVHHH-nin strukturu	218
23.6. PVHHH-nin hazırlanmasına aid praktiki nümunələr	220
Fəsil 24. Birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatları (MUBS 10) və Konsolidə olunmuş Maliyyə Vəziyyəti Haqqında Hesabat	225-234

24.1. Konsolidasiyanın mahiyyəti və ilkin anlayışlar	225
24.2. Konsolidasiyanın prinsip və metodları	226
24.3. Törəmə müəssisələr.....	227
24.4. Asılı müəssisələr	228
24.5. Konsolidasiyanın digər qaydaları	231
24.6. Konsolidasiya zamanı Qudvil və NEİP	231
24.7. Konsolidasiya üzrə nümunələr	233
Fəsil 25. Konsolidə olunmuş mənfəət və zərərlər haqqında hesabat	235-246
25.1. Mənfəət və zərərlər haqqında hesabatın Konsolidasiya Proseduru	235
25.2. Kapitalda Dəyişikliklər haqqında hesabatın Konsolidasiya Proseduru	241
25.3. Qrupdaxili ticarət və Realizasiya Edilməmiş Mənfəət.....	242
25.4. Qrupdaxili dividendlər.....	244
25.5. Müəssisənin satınalmadan əvvəlki mənfəəti	245
Fəsil 26. Asılı müəssisələrə və birgə müəssisələrə investisiya qoyuluşları (MUBS 28).....	247-251
26.1. Standartın məqsədi və tətbiq sahəsi	247
26.2. Əsas anlayışlar	247
26.3. Əhəmiyyətli təsir.....	248
26.4. İştirak payı metodu.....	249
26.5. İştirak payı metodunun tətbiqi	249
26.6. Fərdi maliyyə hesabatları və Standartın qüvvəyə minmə tarixi	251
Fəsil 27. Mühasibat Uçotu Üzrə Qanun və Qaydalar	252-278
27.1. Mühasibat Uçotu Haqqında AR-nın qanunu.....	252
27.2. Kommersiya təşkilatlarının illik maliyyə hesabatlarının və birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi və dərc edilməsi qaydaları	259
27.3. MHBS, KOS MHBS və İS MHBS-yə uyğun olaraq memorial order forması əsasında sintetik uçotun aparılması qaydası	260
27.4. Təmir məsrəflərinin mühasibat uçotunda əks etdirilməsinə dair qaydalar	264
27.5. Aktivlərin və öhdəliklərin inventarizasiyası qaydaları.....	269
ƏLAVƏLƏR.....	279-289
Beynəlxalq Standartlara uyğun mühasibat uçotu subyektləri üçün hesablər planı	279-288
İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı	289

Bismilləhırrahmanırrahim

“Qeybin açarları Allahın yanındadır. Ondan başqası onları bilə bilməz. O, quruda və dənizdə nə varsa, hamısını bilir. Yere düşən elə bir yarpaq yoxdur ki, Allah onu bilməsin. Yerın qaranlıqları içindəki toxum və yaş-quru nə varsa, hamısı açıq-aydın bir kitabdadır (ləvhi-məhfuzdadır).”

Qurani-Kərim, Ənam surəsi, 59-cu ayə

“Elm maldan üstündür. Çünki elm səni qoruyar, mal-dövləti isə sən özün qorumalısan”

Hz. Əli

Ön Söz

Hörmətli oxucu!

Məlum olduğu kimi, 2021-ci ilin noyabr ayından başlayaraq ölkəmizdə mühasiblərin biliklərinin yoxlanılması məqsədilə Dövlət İmtahan Mərkəzi (DİM) tərəfindən Peşəkar Mühasib Sertifikatı (PMS) imtahanı keçirilməyə başlamışdır. Qısa müddətdə bu imtahan mühasiblərin peşəkarlığının yoxlanılması üçün mühüm bir sistemə çevrildi. Bu səbəbdən İATM Azərbaycanda mühasibat uçotu sahəsində öncül qurumlardan biri kimi, bu sahədə ədəbiyyatların hazırlanması və nəşrinə başlamışdır. Sizə təqdim olunan bu kitab məhz DİM tərəfindən keçirilən MHBS üzrə PMS imtahanına hazırlaşmaq istəyən şəxslərə dəstək üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Kitab 27 fəsildən ibarətdir. Buraya “Mühasibat uçotu standartlarına giriş”, “Maliyyə hesabatları üzrə konseptual əsaslar”, “Maliyyə hesabatlarının təqdimatı, formaları və onların tərkibi (MUBS 1)”, “Ehtiyatlar (MUBS 1)”, “Torpaq, Tikili və Avadanlıqlar (MUBS 16)”, “Qeyri-Maddi Aktivlər (MUBS 38)”, “Qiymətləndirilmiş öhdəliklər, Şerti öhdəliklər və şerti aktivlər (MUBS 37)”, “Xarici valyuta məzənnələri (MUBS 21)”, “Konsolidə olunmuş maliyyə hesabatları (MUBS 10)” və digər fəsillər daxildir.

Qeyd edək ki, bu sahədə ilk nəşrimiz olmasını nəzərə alaraq kitabda tərtibat və texniki nöqtəyi-nəzərdən müəyyən qüsurlar ola bilər. Hər zaman irad və təkliflərinizi qəbul etməyə hazırıq. Sizin irad və təkliflərinizi inşaAllah növbəti nəşrlərimizdə nəzərə almağa çalışacağıq.

Radil Fətullayev

İqtisadi Araşdırmalar və Tədris

Mərkəzinin (İATM-in) Prezidenti

Əlaqə telefonları: 012 480 28 45, Mob: (077) 412 38 30

iatmneshrleri@gmail.com

NÜMUNƏ MÖVZU

17 Maliyyə alətləri (MHBS 9)

Suallar:

- 17.1. Standartın məqsədi;
- 17.2. Standartın mahiyyəti,
- 17.3. Maliyyə öhdəliklərinin mahiyyəti;
- 17.4. Maliyyə öhdəliklərinin ölçülməsi;
- 17.5. Maliyyə öhdəliklərinin digər növləri;
- 17.6. Maliyyə aktivlərinin mahiyyəti;
- 17.7. Maliyyə aktivlərinin ölçülməsi;
- 17.8. Məlumatın açıqlanması.

17.1. Standartın məqsədi

Bu MHBS-in məqsədi maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinə müəssisənin gələcək pul vəsaitləri hərəkətlərinin məbləğlərini, vaxtını və qeyri-müəyyənliyini qiymətləndirmə imkanı vermək üçün münasib və faydalı məlumat təqdim edəcək maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəliklərinin maliyyə hesabatlılığı üzrə prinsiplər yaratmaqdır.

17.2. Standartın mahiyyəti

Maliyyə alətləri – bir müəssisədə maliyyə aktivləri və digər bir müəssisədə isə maliyyə öhdəliyi, yaxud kapital (pay) öhdəliyinin yaranmasına səbəb olan qiymətli kağızlarıdır (müqavilə hüquqlarıdır). Maliyyə alətlərinin əsas məqsədi sahibinə əlavə gəlir təmin edən bir investisiya vasitəsi olmaqdır.

Son illərdə beynəlxalq maliyyə bazarlarında maliyyə alətlərinin müxtəlifliyində və mürəkkəbliyində dəyişikliklər müşahidə olunur. Məhz bu dəyişiklikləri və standartın geniş istifadəsini nəzərə alaraq bu standartla bağlı aşağıdakı narahatlıqları nəzərdən keçirmək lazımdır və bu məsələlərə əsasən standartın niyə vacib olduğunu anlamaq olar:

- maliyyə alətlərinin sayında və mürəkkəbliyində əhəmiyyətli artım olmuşdur;
- uçot standartları alətlərin artımına uyğun olaraq inkişaf etməmişdir;
- törəmələrlə (məsələn, forvardlar, fyuçerslər, svoplar və s.) bağlı xüsusi problemlər vardır;
- bir çox maliyyə alətləri üzrə reallaşdırılmamış gəlirlər/zərərlər düzgün tanınmamışdır;
- müəssisələr mənfəəti istədikləri kimi göstərmək üçün alətlər üzrə mənfəətin nə vaxt tanınacağını seçə bilərlər.

Yuxardakı problemlərin qarşısını almaq və maliyyə alətlərinə yanaşmanın düzgün olmasına nəzarət etmək üçün bu standartın istifadəsi vacibdir.

Belə ki, maliyyə alətləri mahiyyətinə əsasən iki cür təsnifləşdirilir:

- *maliyyə aktivləri*
- *maliyyə öhdəlikləri*

17.3. Maliyyə öhdəliklərinin mahiyyəti

Maliyyə öhdəliyi – sahibinə öz dəyəri və əlavə faiz öhdəliyi yaradan müqavilə hüququndan ibarət öhdəlikdir. Maliyyə öhdəliyinin izahına daha dərinə diqqət etsək - Maliyyə öhdəliyi müqavilə öhdəliyi olan hər hansı öhdəlikdir ki onun ödənilməsi:

- pul vəsaitlərini və ya digər maliyyə aktivini başqa müəssisəyə çatdırması ilə nəticələnir və ya
- potensial olaraq əlverişsiz olan şərtlər altında maliyyə aktivlərini və ya öhdəliklərini başqa müəssisə ilə mübadilə edilməsi əsasında həyata keçirilir və ya
- müəssisənin öz kapital alətləri ilə ödənilməsi gözlənilir.

Maliyyə öhdəliklərinə əsasən aşağıdakı qiymətli kağızlar üzrə yaranan öhdəlik hüquqları və digərləri aiddir:

- İstiqrazlar
- Alınmış borclar
- Digər maliyyə öhdəlikləri (geri alınmış imtiyazlı səhmlər və konvertasiya oluna bilən istiqrazlar və s.)
- Kreditor borcları
- Bank overdraftları
- Kredit borcları və s.

17.4. Maliyyə öhdəliklərinin ölçülməsi

17.4.1 Maliyyə öhdəliyinin ilkin ölçülməsi

Maliyyə öhdəliyi ilkin olaraq ədalətli dəyəri ilə tanınır. Bu, adətən, öhdəliyin verilməsi ilə bağlı hər hansı məsrəf çıxılmaqla əldə edilmiş pul vəsaitlərinin xalis gəliridir.

17.4.2 Maliyyə öhdəliyinin sonrakı ölçülməsi

Maliyyə öhdəlikləri:

- amortizasiya olunmuş maya dəyəri metodu və ya
- mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyər metodu ilə tanınır.

Amortizasiya olunmuş maya dəyəri modeli:

Amortizasiya olunmuş dəyər aşağıdakı kimi hesablanır:

İlkin dəyər + effektiv faiz – ödənilmiş faiz.

Bu model əsasən maliyyə öhdəliyinin yaranması ilə bağlı çəkilən əməliyyat xərcləri, öhdəliyə görə tətbiq olunan hər hansı endirim və premium (öhdəliyin nominal dəyərindən artıq ödənilən hissəsi) xərcləri mənfəət və ya zərər haqqında hesabatda tanınmaq yerinə öhdəliyin balans dəyərindən azaldılır. Əgər maliyyə öhdəliyinin yaranması zamanı bu cür xərclər olarsa və onun balans dəyərindən azaldılarsa bu cür xərclərin və faiz xərclərinin ödənilməsinə nəzərə alan yüksək faiz dərəcəsindən – *effektiv faizdən* istifadə edilir.

Nümunə:

A şirkəti nominal dəyəri 20 000 manat olan 4%-lik istiqraz buraxır. Şirkət istiqrazı 2.5% endirimlə buraxır və əməliyyat xərcləri 534 azn olmuşdur. İstiqraz 5 ildən sonra 10% premiumla (nominal dəyərindən 10% artıq) ödəniləcəkdir. Effektiv faiz dərəcəsi 7% olaraq nəzərə alınmışdır.

a) İstiqrazın verilməsi zamanı hansı məbləğ maliyyə öhdəliyi kimi qeydə alınacaq?

b) 1-ci il üçün mənfəət və ya zərər haqqında hesabatda və maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda hansı məbləğlər göstəriləcək?

Həlli:

a) Endirim → $20\,000 * 2.5\% = 500$ azn

Əməliyyat xərci → 534 azn

Premium xərcləri → $20\,000 * 10\% = 2\,000$ azn

Ödənilmiş faiz xərci → $20\,000 * 4\% = 800$ azn

İstiqrazın verilməsi zamanı maliyyə öhdəliyi ilə bağlı tanınacaq ilkin məbləğ:

$20\,000 - 500 - 534 = 18\,966$ azn

Maliyyə öhdəliyinin ilkin ölçülməsinin uçota alınması qaydası isə aşağıdakı kimi olacaq:

DEBET Pul vəsaiti/debitor borcu 19 500 (20 000 - 500)

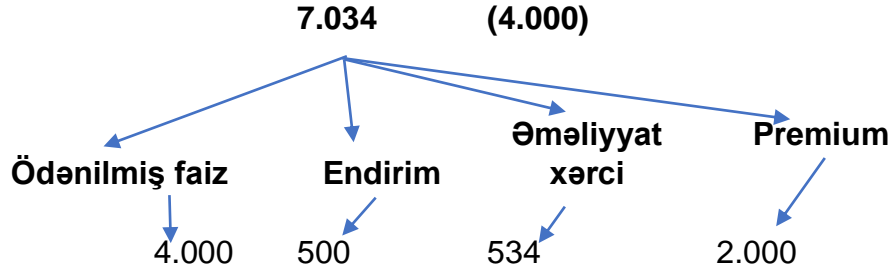
KREDİT Maliyyə öhdəliyi 19 500

DEBET Maliyyə öhdəliyi 534

KREDİT Pul vəsaiti/kreditor borcu 534

b) İLLƏR	Əvvəlki balans	Maliyyə xərci (7%)	Ödənilmiş faiz (4%)	Sondakı balans
1	18.966	1.328	(800)	19.494
2	19.494	1.365	(800)	20.058

3	20.058	1.404	(800)	20.662
4	20.662	1.446	(800)	21.308
5	21.308	1.492	(800)	22.000

Qeyd: Amortizasiya olunmuş maya dəyəri metoduna əsasən çəkilən əməliyyat xərcləri və digər xərclər (endirim və premium) maliyyə öhdəliyinin balans dəyərindən azaldılır. Buna görə də maliyyə öhdəliyinin ilkin qiymətləndirilməsi zamanı öhdəliyin məbləği bu xərclər çıxıldıqdan sonrakı dəyər olur (18 966 azn). Sonrakı bəndin həlli isə maliyyə öhdəliyinin sonrakı qiymətləndirilməsi ilə bağlıdır və bu zaman maliyyə öhdəliyinin balans dəyərindən azalmasına səbəb olan xərcləri və ödənilmiş faiz xərclərini nəzərə almaq üçün effektiv faiz dərəcəsindən istifadə olunaraq maliyyə xərci hesablanır. Yuxardakı hesablamaların sonunda isə maliyyə öhdəliyi premium dəyərində (nominal dəyərindən 10% artıq dəyərində) çatır. Həmçinin, effektiv faiz xərcinin bütün xərcləri yəni, ödənilmiş faiz xərcini (4 000), endirim xərcini (500), premium xərcini (2 000) və əməliyyat xərcini (534) nəzərə aldığı aydın şəkildə görmək olar.

Mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyər metodu

Bu metod əsasən satış üçün nəzərdə tutulan maliyyə öhdəlikləri və törəmə alətlərinin (Fyuçer, forward, opsiya, swaps və s.) ölçülməsi zamanı istifadə olunur. İlkin ölçülmə zamanı debet pul vəsaitləri/debitor borcu və Kredit Maliyyə öhdəliyi olaraq qeyd olunur. Ancaq, bu metodun amortizasiya olunmuş maya dəyəri metodundan fərqi odur ki, əməliyyat xərcləri birbaşa mənfəət və ya zərər haqqında hesabatda tanınacaqdır. Həmçinin, hər hesabat dövrünün sonunda maliyyə öhdəliyinin dəyərindən artması və ya azalması ilə bağlı olan qazanc və ya zərər mənfəət və ya zərər haqqında hesabatda öz əksini tapır. Uçot qaydası isə aşağıdakı kimi olur:

DEBET Ədalətli dəyərdəki zərər
KREDİT Maliyyə öhdəliyi

DEBET Maliyyə öhdəliyi
KREDİT Ədalətli dəyərdəki qazanc

17.5. Maliyyə öhdəliklərinin digər növləri

Maliyyə öhdəliyinin digər növlərinə əsasən aşağıdakılar aiddir:

- Geri alına bilən imtiyazlı səhmlər və
- Konvertasiya oluna bilən istiqrazlar

a) **İmtiyazlı səhmlər**

İmtiyazlı səhmlər iki cür təsnifləşdirilə bilər:

- *Geri alınmış*
- *Geri alınmayan*

Geri alınmış səhmlər dedikdə, şirkətin həmin səhmlərin nominal dəyərini gələcəkdə geri qaytarması (ödəməsi) nəzərdə tutulur. Məsələn, 5%-lik nominal dəyər 1 azn məbləğində olan və 20X9-cu ilin geri alınmış imtiyazlı səhmlər baxımından, müəssisə 20X9-cu ilin müəyyən tarixində həmin səhmdarlara onların sahib olduqları hər bir səhm üzrə 1 manat məbləğində ödəniş etməlidir. Bundan sonra həmin səhmlər ləğv edilir və əlavə dividend ödənilir. Geri alınmış imtiyazlı səhmlər uçotda borc öhdəlikləri kimi göstərilir və maliyyə öhdəliyi kimi nəzərə alınır. Əgər, səhmlər 12 ay ərzində ödənilmədirsə, onlar cari öhdəliklər kimi təsnifləşdirilməlidir. Geri alınmış imtiyazlı səhmlər üzrə ödənilmiş dividendlər borc öhdəlikləri üzrə ödənilmiş faizlər kimi uçota alınır və MZHH-da maliyyə məsrəfləri kimi göstərilir.

Geri alınmayan imtiyazlı səhmlər digər səhmlər kimi uçota alınır. Bu cür səhmlər kapitalın bir hissəsini formalaşdırır və onlar üzrə dividendlər mənfəətin bölüşdürülməsi kimi uçota alınır.

- b) **Müəkkəb maliyyə aləti** həm kapital, həm də öhdəlik xüsusiyyətlərinə malik maliyyə alətidir, məsələn, konvertasiya oluna bilən istiqraz.

Konvertasiya oluna bilən istiqraz aşağıdakı xüsusiyyətlərə malikdir:

- Kreditorun seçimi ilə maliyyə öhdəliyinin qarşılığında nağd pul əvəzinə şirkətin səhmləri emissiya olunaraq ödənilə bilər.
- Buraxılacaq səhmlərin sayı maliyyə öhdəliyi yaranan zaman yəni, müqavilənin başlanğıcında müəyyən edilir.
- Kreditor konvertasiya oluna bilən istiqraz üçün konvertasiya oluna bilməyən istiqraz alətinə nəzərən bazar dərəcəsiindən aşağı faiz dərəcəsinə qəbul edəcək.

Kreditor kapitalın potensial buraxılışı müqabilində yəni, gələcəkdə səhm verməklə öhdəliyi ödəmək müqabilində öhdəliyi götürənə endirimli dərəcədə faiz xərcinin ödənilməsinə icazə verdiyinə görə, bu konvertasiya edilə bilən alətlər həm kapital, həm də öhdəlik komponentlərini tanınması ilə *bölünmüş uçotdan* istifadə etməklə uçota alınır.

- Borc öhdəliyi götürənin pul vəsaitləri ilə öhdəliyi ödəmək üçün potensial öhdəliyi olduğu üçün öhdəlik və ya borc elementi mövcuddur
- Kapital (Səhm) elementi də var, çünki investorlar istiqrazı səhmlərə çevirməyi seçə bilərlər.

Konvertasiya edilə bilən istiqrazın tərkibində olan kapital elementini tapmaq üçün konvertasiya oluna bilən istiqrazın məbləğindən konvertasiya oluna bilməyən istiqrazın məbləğinə əsasən nəzərdə tutulan maliyyə öhdəliyini çıxmaq lazımdır.

Nümunə:

C şirkəti illik faizi 2% olan və faizin ilin sonunda ödənilməsi şərti ilə konvertasiya edilə bilən istiqraz verir. Bazarda həmin istiqraza uyğun olub lakin, faiz dərəcəsi konvertasiya edilə bilməyən istiqraza uyğun faiz dərəcəsi 8% təşkil edir. 5 milyon manatlıq konvertasiya oluna bilən istiqraz üç ildən sonra tam ödənilə bilər və ya kapitalla çevrilə bilər (səhmlə dəyişdirilə bilər). Diskontlaşdırma faktoru aşağıdakı kimidir:

İLLƏR	Diskontlaşdırma faktoru 8% üçün
1	0.926
2	0.857
3	0.794

Konvertasiya oluna bilən istiqrazın tərkibində öhdəlik və kapital (equity) elementini tapın və konvertasiya oluna kimi hər il üçün maliyyə xərcini göstərin.

Həlli:

İLLƏR	1	2	3
			5 100 000
			(5
	100 000	100 000	000000*2%+
Pul vəsaitinin axını	(5 000 000*2%)	(5 000 000*2%)	5 000 000)
Diskontlaşdırma faktoru	0.926	0.857	0.794
Pul vəsaitlərinin indiki dəyəri	92 593	85 734	4 048 544

Pul vəsaitlərinin indiki dəyərinin cəmi = 92 593+85 734+ 4 048 544 = **4 226 871** azn

Öhdəlik hissəsi – 4 226 871 azn

Kapital (Equity) hissəsi – 773 129 azn

Uçot yazılışı isə aşağıdakı kimi olacaqdır:

DEBET	Pul vəsaiti	5 000 000
	KREDİT Maliyyə öhdəliyi	4 226 871
	KREDİT Kapital hissəsi	773 129

İLLƏR	Əvvəlki balans	Maliyyə xərci (8%)	(Ödənilmiş faiz) (2%)	Sondakı balans
1	4 226 871	338 150	(100 000)	4 465 021
2	4 465 021	357 202	(100 000)	4 722 222
3	4 722 222	377 778	(100 000)	5 000 000

Qeyd: Konvertasiya oluna bilən istiqrazın tərkibindəki kapital elementini hesablamaq üçün ilkin olaraq həmin istiqraza aid gələcək pul vəsaitinin axınını hesablamaq lazımdır. Belə ki, bu istiqraza aid hər il ödənilmiş faiz xərci olur ki, bu istiqrazın nominal dəyərini illik faiz dərəcəsinə vurmaqla (5 000 000 *2%) hesablanır və sonuncu ildə bu pul axınına həm ödənilmiş faiz xərci, həm də istiqrazın özünün nominal dəyəri daxil edilir. Sonrakı addım isə bu pul axınlarının indiki dəyərini və onların cəmini hesablamaqdır. Ən sonda tapılan bu məbləğ (4 226 871 azn) əslində konvertasiya oluna bilən istiqrazın bazarda konvertasiya oluna bilməyən istiqraz olduğu halda dəyəridir. Məhz buna əsasən konvertasiya oluna bilən istiqrazın nominal dəyərindən bu maliyyə öhdəliyini çıxdıqda (5 000 000 - 4 226 871) geridə qalan məbləğ (773 129) həmin istiqrazın tərkibindəki kapital elementini təşkil edir.

17.6. Maliyyə aktivlərinin mahiyyəti

Maliyyə aktivi – sahibinə öz dəyəri və əlavə faiz gəliri yaradan müqavilə hüququndan ibarət aktivdir. Maliyyə aktivinin izahına daha dərinə diqqət etsək - Maliyyə aktivi müqavilə aktivi olan hər hansı aktivdir ki onun olması:

- pul vəsaitlərini və ya digər maliyyə aktivini başqa müəssisədən gəlməsi ilə nəticələnir və ya
- potensial olaraq əlverişli olan şərtlər altında maliyyə aktivlərini və ya öhdəliklərini başqa müəssisə ilə mübadilə edilməsi əsasında həyata keçirilir və ya
- başqa müəssisənin adı səhmlərinə investisiya edilir.

Maliyyə aktivlərinə əsasən aşağıdakılar aiddir:

- Verilmiş borclar
- Pul vəsaitləri
- Debitor borcları
- Borc alətlərinə edilən investisiya
- Kapital alətlərinə edilən investisiya
- Opcionlar və s.

17.7. Maliyyə aktivlərinin ölçülməsi

17.7.1 Maliyyə aktivinin ilkin ölçülməsi

Maliyyə aktivi ilkin olaraq ədalətli dəyəri ilə tanınır. Bu, adətən, aktivin əldə edilməsi ilə bağlı ödənilən məbləğdir. Həmçinin, əgər maliyyə aktivi mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyər metodu ilə tanınmırsa əməliyyat xərcləri də bu məbləğə daxil edilir.

17.7.2 Maliyyə aktivinin sonrakı ölçülməsi

Maliyyə aktivinin sonrakı ölçülməsi onun hansı borc alətinə investisiya edilməsindən aslı olaraq dəyişir.

a) Kapital alətləri iki metod ilə ölçülür:

- Mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyər metodu ilə və
- Digər məcmu gəlir vasitəsilə ədalətli dəyər metodu ilə tanınır.

b) Borc alətləri üç metod ilə ölçülür:

- Amortizasiya olunmuş maya dəyəri metodu və ya
- Digər məcmu gəlir vasitəsilə ədalətli dəyər və ya
- Mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyər metodu ilə tanınır.

17.7.3 Kapital (səhm) alətləri

Kapital alətləri (equity instruments) - digər müəssisələrdə səhmlərin alınması ilə edilən investisiyalar aşağıdakılardan biri ilə ölçülür:

- mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyər və ya
- digər məcmu gəlir vasitəsilə ədalətli dəyər

Mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyər - Bu, kapital investisiyaları üçün standart metodudur.

Bu investisiyaların alınması ilə bağlı hər hansı əməliyyat xərcləri mənfəət və ya zərəre aid edilir və aktivin ilkin dəyərində daxil edilmir. Investisiyalar daha sonra hər ilin sonunda ədalətli dəyərdə yenidən qiymətləndirilir və ədalətli dəyərə görə əldə edilən gəlir və ya zərər mənfəət və ya zərər haqqında hesabatında göstərilir.

Digər məcmu gəlir vasitəsilə ədalətli dəyər – Müəssisə kapital investisiyalarını mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyər kimi təsnif etmək əvəzinə, investisiyanı “digər məcmu gəlir vasitəsilə ədalətli dəyər” (FVOCI) metodu ilə ölçə bilər. Hansı metodun seçilməsi satınalma zamanı təyin edilməlidir və təyin edildikdən sonra mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyər metoduna (FVPL-ə) dəyişdirilə bilməz.

Digər məcmu gəlir vasitəsilə ədalətli dəyər metodu altında:

- Əməliyyat xərcləri maliyyə aktivin dəyərində kapitallaşdırılır;
- Investisiyalar hər ilin sonunda ədalətli dəyərdə yenidən qiymətləndirilir, hər hansı gəlir və ya zərər digər məcmu gəlirdə göstərilir və sonra bu hesab məbləği kapitalda investisiya ehtiyatında göstərilir.

Nümunə:

A şirkəti hər birinin dəyəri 10 manat olan 50 000 ədəd adi səhm almışdır. Səhmləri alarkən əməliyyat xərcləri 10 000 manat olmuşdur. Hesabat ilinin başa çatdığı vaxt hər bir səhmin qiyməti 12 manat olmuşdur. Digər məcmu gəlirə gedəcək məbləği tapın.

Həlli:

$$50\,000 * 10 = 500\,000$$

$$500\,000 + 10\,000 = 510\,000 \text{ (Bu modeldə əməliyyat xərcləri kapitallaşdırılır.)}$$

Qiymət qalxdıqdan sonra:

$$50\,000 * 12 = 600\,000$$

Ədalətli dəyərdən gəlir və digər məcmu gəlirə gedəcək məbləğ:

$$600\,000 - 510\,000 = 90\,000$$

Uçot yazılışı:

DEBET Maliyyə aktivini 90 000

KREDİT Investisiyanın ədalətli dəyərindən gəlir 90 000

17.7.4 Borc alətləri (Debt instruments)

Borc alətləri (istiqrazlar və ya geri alına bilən imtiyazlı səhmlər kimi) üç modeldən biri ilə ölçülür:

- Mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyər

- Amortizasiya olunmuş maya dəyəri
- Digər məcmu gəlir vasitəsilə ədalətli dəyər

Standart model yenə mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyər modelidir (FVPL). Digər iki modelin seçilməsi isə borc alətinin aşağıdakı iki testdən keçməsinə əsaslanır:

- **Biznes modeli testi.** Bu, müəssisənin investisiyanı saxlamaqda məqsədini nəzərə alır.

- **Müqavilə üzrə pul vəsaitlərinin hərəkəti xüsusiyyətləri testi.** Bu, investisiyanın saxlanması nəticəsində əldə ediləcək nağd pula baxır və onun nədən ibarət olduğunu nəzərə alır.

a) Amortizasiya olunmuş maya dəyəri modeli

Amortizasiya olunmuş maya dəyərində uçota alınacaq maliyyə aləti aşağıdakı iki testdən keçməlidir:

Biznes modeli testi - Müəssisə investisiyanı ödəmə müddətinə qədər saxlamaq niyyətində olmalıdır.

Müqavilə üzrə pul vəsaitlərinin hərəkəti xüsusiyyətləri testi - Maliyyə aktivinin müqavilə şərtləri yalnız əsas məbləğ və faizlə bağlı olan pul vəsaitlərinin hərəkətinə əsaslanmalıdır.

Əgər borc aləti amortizasiya olunmuş maya dəyəri modelində saxlanılırsa, əməliyyat xərcləri maliyyə aktivin dəyərində kapitallaşdırılır və faiz gəliri (öhdəliklər üzrə effektiv faizdən istifadə etməklə hesablanmış) mənfəət və ya zərər haqqında hesabatda daxil ediləcək və ilin sonuna aktivin dəyəri aşağıdakı şəkildə amortizasiya olunmuş maya dəyəri cədvəlindən istifadə etməklə hesablanır:

İlin əvvəlinə dəyər	Faiz gəliri	(Alınan ödəniş)	İlin sonuna dəyər
X	X	(X)	X

b) Digər məcmu gəlir vasitəsilə ədalətli dəyər modeli

Digər məcmu gəlir vasitəsilə ədalətli dəyər modelində uçota alınacaq maliyyə aləti aşağıdakı iki testdən keçməlidir:

Biznes modeli testi - Müəssisə investisiyanı ödəmə müddətinə qədər saxlamaq niyyətində olmalıdır, lakin daha yüksək gəlirli başqa aktiv almaq imkanı yaranarsa, aktivini sata bilər.

Müqavilə üzrə pul vəsaitlərinin hərəkəti xüsusiyyətləri testi - Maliyyə aktivinin müqavilə şərtləri amortizasiya olunmuş maya dəyəri modelində olduğu kimi, yalnız əsas məbləğ və faizlə bağlı olan pul vəsaitlərinin hərəkətinə əsaslanmalıdır.

Əgər borc aləti Digər məcmu gəlir vasitəsilə ədalətli dəyər modelinə əsasən saxlanılırsa:

- Aktiv ilkin olaraq ədalətli dəyəri və əməliyyat xərcləri kapitallaşdırılmaqla tanınır.
- Faiz gəliri amortizasiya olunmuş maya dəyəri modeli istifadə edildikdə olduğu kimi effektiv faiz dərəcəsinə əsaslanaraq istifadə etməklə hesablanır və Mənfəət və ya Zərərdə Haqqında Hesabatda tanınır.

□ Hesabat tarixində aktiv ədalətli dəyərlə yenidən qiymətləndiriləcək və ədalətli dəyərdən gələn gəlir və ya zərər digər məcmu gəlirdə tanınacaqdır. Bu, məbləğ aktivin xaric edilməsi zamanı mənfəət və ya zərərdə yenidən təsnifləşdiriləcəkdir.

c) Mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyər modeli

Mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyər modelində uçota alınacaq maliyyə aləti satış məqsədi ilə saxlanılır və müqavilə üzrə pul vəsaitlərinin hərəkəti xüsusiyyətləri testinin tələblərini tam yerinə yetirmir.

Mənfəət və ya zərər vasitəsilə ədalətli dəyər modelinə əsasən:

- Əməliyyat xərcləri birbaşa Mənfəət və ya Zərər Haqqında Hesabatda tanınacaqdır.
- Alınan faiz məbləğləri Mənfəət və ya Zərər Haqqında Hesabatda tanınacaqdır.
- Hesabat tarixində aktiv ədalətli dəyərlə yenidən qiymətləndiriləcək və ədalətli dəyərdən gələn gəlir və ya zərər Mənfəət və ya Zərər Haqqında Hesabatda tanınacaqdır.

NÜMUNƏ:

A şirkəti 20X7-ci ilin noyabrında B şirkətinin hər bir səhminin dəyəri 4.20 azn olmaqla 10 000 səhminə investisiya etmişdir. 31 dekabr 20X7-ci il tarixinə səhmlərin bazar dəyəri 4.90 azn olmuşdur.

31 dekabr 20X7-ci ildə başa çatan il üzrə Mənfəət və ya Zərər Haqqında Hesabatdan və həmin tarixə Maliyyə Vəziyyəti Haqqında Hesabatdan çıxarışları hazırlayın.

HƏLLİ:

İnvestisiya Mənfəət və ya Zərər vasitəsilə ədalətli dəyərlə ölçülməlidir.

Mənfəət və ya Zərər Haqqında Hesabat

İnvestisiya gəliri $(10\,000 \times (4.90 - 4.20)) = 7\,000$

Maliyyə Vəziyyəti Haqqında Hesabat

Qısamüddətli aktivlər

İnvestisiyalar $(10\,000 \times 4.90) = 49\,000$

17.8. Məlumatın açıqlanması

Maliyyə alətləri aid məlumatın açıqlanması adlı MHBS 7 maliyyə alətləri üçün açıqlama tələblərini təmin edir. Tələb olunan açıqlamaların əsas elementləri bunlardır:

- Hər bir maliyyə aləti elementinin balans dəyəri ya Maliyyə Vəziyyəti Haqqında Hesabatda, ya da izahlı qeydlərdə qeyd edilməlidir.
- Müəssisə, həmçinin Mənfəət və ya Zərər Haqqında Hesabatda və Digər Məcmu Gəlir Haqqında Hesabatda və ya izahlı qeydlərdə maliyyə alətinin hər bir sinfi üzrə gəlir, xərc, mənfəət və zərər məbləğlərini açıqlamalıdır.
- Müəssisə, həmçinin müəssisənin üzləşdiyi risklərin xarakteri və dərəcəsi ilə bağlı açıqlamalar verməlidir. Bu, müəssisənin riskə məruz qalmasını, rəhbərliyin həmin riskləri idarə etmək üçün məqsəd və siyasətlərini və il ərzində baş verən hər hansı dəyişiklikləri əhatə etməlidir.